

ԿԵՆՍԱՏԱՐԱԾՔ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԶԱՂԱԶԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՏԱՐԱԾԵՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԿԵՏ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ*

ԳՈՒՐԳԵՆ ՍԻՄՈՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փոխտնօրինության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ,
քաղաքական գիտությունների թեկնածու
Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
gurgensimonyan4@gmail.com

Հոդվածի նպատակը քաղաքական ինստիտուտների ու կենսատարածքի՝ ֆիզիկական աշխարհագրության, արժեքաբանական ու խորհրդանշական կապի հիմնավորումն է: Ազգերը, հանդես գալով ուժի դիրքերից, մշտապես պարտադրել են մյուսներին աշխարհագրության իրենց իսկ ընկալումները: Ազատ ազգերն իրենց տիրապետման տակ գտնվող աշխարհագրական, ֆիզիկական երևույթներն օժտել են այնպիսի սիմվոլներով (անվանումներ, խորհրդանշաններ, էպոսներ), որոնք ընդմիջտ ամրացրել են այդ տարածությունների՝ ինչպես մշակութային, այնպես էլ իրավաքաղաքական պատկանելությունը դրանց հավակնող քաղաքակրթությանը:

Մեր խնդիրն է հիմնախնդիրը ներկայացնել ոչ թե որպես պատմագիտահետազոտական վեճի առարկա, այլ որպես մրցունակ ազգի ինքնանույնականացման գործիք:

Հետապնդողական իրականացման ընթացքում կիրառվել են վերլուծության ինչպես պատմահամեմատական, այնպես էլ սեմանթիկական մեթոդներ:

Հետապնդողական արդյունքում եկել ենք այն եզրահանգման, որ միանգամայն օրինաչափ է, երբ միևնույն աշխարհագրական տարածության վերաբերյալ տարբեր քաղաքակրթություններ ունեն միմյանցից տարբերվող, հաճախ իրարամերժ մոտեցումներ: Մրցունակ է այն հանրույթը, որը պատմական արդարության համատեքստում կարողանում է խմբագրել անցյալի իրողությունները և սրբագրել այն երևույթները, որոնք ընկած են իրենց քաղաքակրթական ինքնության հիմքում:

Վերոգրյալը հնարավորություն է ընձեռում պարզացող ու մրցունակ ազգին պատմական փաստերի և քաղաքացիական հասարակության համառ ջանքերի շնորհիվ հերքել այդ տարածությունների հանդեպ մյուսների կողմից առաջարկվող էպոսները՝ դրանց չորկելով ռացիոնալ, պատմաիրավական հիմքերից և այդ ֆիզիկական, մենթալ ու վիրտուալ տարածությունների հանդեպ ձևավորելով լեգիտիմ հավակնություններ:

Հիմնաբառեր՝ կենսատարածք, ռազմավարություն, շահեր, հաղորդագրություն, անվտանգություն, ինքնակառավարում, գաղափարախոսություն, հաղորդակցություն, աստիճանակարգում, կենտրոն:

«Լա, ով առաջինը սահմանազատեց հողակտոր, հանդգնեց հայտարարել՝ «սա ի՛մն է», և գտավ մարդկանց, որոնք հեշտությամբ հավատացին իրեն, քաղաքացիական հասարակության իրական հիմնադիրն էր»²⁵⁷:

* Հոդվածը ներկայացվել է 02.10.2019թ., գրախոսվել՝ 30.10.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 12.12.2019թ.:

²⁵⁷ Rousseau Jean-Jacques. Collection complete des œuvres de J. J. Rousseau, citoyen de Geneve. Tome premier. Contenant les ouvrages de Politique. A Geneve, M. DCC. LXXXII. (1782), 87 p., Discours

«Դատողություններ մարդկանց միջև
անհավասարության մասին» (1755)
Ժան-ժակ Ռուսո (1712-1778)

Ավանդաբար ներկայիս Հյուսիսային Կովկասի (*ՌԴ Հյուսիսկովկասյան դաշնային շրջան*²⁵⁸) տարածքը և այն տարածաշրջանը, որը մեր օրերում թյուրիմացաբար անվանում են Հարավային Կովկաս կամ Անդրկովկաս, երբեմն էլ՝ Այսրկովկաս, համարվել է «Ասիայի անբաժանելի մասը»²⁵⁹: Տարբեր ժամանակներում Եվրոպան Ասիայից սահմանազատել են տարբեր կերպ (Տե՛ս *Զարոնեկ №2*): Այդ սահմանազատումները, որպես կանոն, անցել են բնական անջրպետերով՝ խոշոր գետեր, ծովեր, օվկիանոսներ, նեղուցներ, լեռնազանգվածներ և իրենց հիմքում գրեթե միշտ կրել են ոչ այնքան քաղաքակրթական, մշակութային տրամաբանություն, որքան քաղաքական դրդապատճառներ: Ուժեղ պետությունները, հաղթելով պատերազմներում, իրենց աշխարհագրական քաղաքականությունն են պարտադրել պարտված պետություններին և պետականագուրկ ժողովուրդներին:

Շվեդիայի մեծիշխան Կարլ XII (1697-1718թթ.) թագավորական բանակի սպա, գիտնական Ֆիլիպ Յոհան Ֆոն Ստրալենբերգը (1676-1747 թթ.) 1730 թվականին հրապարակեց Նոր քարտեզ, որով առաջարկում էր Եվրոպայի ու Ասիայի սահմանազատումը պատմության մեջ առաջին անգամ կատարել Ուրալյան լեռնաշղթայով (Տե՛ս *Զարոնեկ №2*): «Հյուսիսային և արևելյան մասերը Եվրոպայի և Ասիայի»²⁶⁰ գրքում նա առաջարկեց երկու աշխարհամասերի սահմանն անցկացնել Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսից սկիզբ առնող Ուրալյան լեռնաշղթայով. «Հյուսիսից Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոսից մինչև Տագովյան հրվանդան, Պեչորա և Օբ գետերի միջակայքով, 100 վերստ լայնությամբ դեպի հարավ մինչև 50⁰ հյուսիսային լայնություն, այսինքն՝ մինչև Սամարա գետի գլխամաս: Այնուհետև Ստրալենբերգը սահմանը տարավ Սամարա գետով՝ Նույնպես լեռնոտ վայրերով մինչև Վոլգա, Վոլգայով ներքև՝ մինչև Կամիշենկա, դրանով էլ մինչև Դոնի կորություն, որտեղ հյուսիսային մասից թափվում է Իլովյա գետը՝ հյուսիսային լայնությամբ մոտավորապես 49 1/2⁰ և, վերջապես, Դոնով ներքև»²⁶¹:

1736 թվին մեկ այլ գիտնական՝ ռուս պատմաբան, աշխարհագրագետ Վասիլի Տատիշևը (1686-1750թթ.), համաձայնվելով Ստրալենբերգի տեսակետին, Ուրալյան լեռնաշղթան համարեց իբրև Եվրոպան Ասիայից անջատող բնական անջրպետ. «հույժ պատշաճ և բնական դիրքով հարմար է սահմանը անցկացնել Վալդաչի նեղուցից Մեծ Պլետով (Ուրալյան լեռնաշղթայով – Ա. Չ.) և Յայկով (Ուրալ գետով – Գ. Ս.), ներքև՝ մինչև Կասպից ծովը, մինչև Կումա գետը կամ մինչև Տաուրյան լեռները (Կովկաս – Ա. Չ.), այստեղից էլ դեպի Դոնի գետաբերան, հետո Ազովի և Սև ծովեր, իսկ հետո՝ Կոստանտնուպոլի նեղուցով դեպի Միջերկրական ծով»²⁶²:

Վերոգրյալից հստակ երևում է, որ պատմության մեջ երբևէ Եվրոպան չի տարածվել Ուրալյան լեռնաշղթայից արևելք՝ Կումա-Մանիչյան ցածրությունից հարավ Ռուսաստանը դարձնելով անդրաշխարհամասային «transcontinental country» երկիր (Տե՛ս *Զարոնեկ №1, №3*): Հաջորդիվ կպարզաբանենք, որ մինչև ռուսական պետության

sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les homes. Bibliothèque publique de Genève. Q 114 https://www.e-rara.ch/gep_r/content/pageview/2247364, (<https://www.rousseauonline.ch/Text/discours-sur-l-origine-et-les-fondemens-de-l-inegalite-parmi-les-hommes.php>).

²⁵⁸ <http://www.kremlin.ru/acts/news/6666>.

²⁵⁹ Большая советская энциклопедия: (в 30 т.), гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. Том 9: Евклин-Ибсен. М.: Советская энциклопедия, 1972, 10 с.

²⁶⁰ Strahlenberg Ph. I. «Das Nord- und Ostliche Teil von Europa und Asia», - Stockholm, 1730 (<https://archive.org/details/dasnordundostli00kruegoog/page/n8>).

²⁶¹ Чубарян А.О. Российский европеизм. М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005, 89 с.

²⁶² Նույն տեղում:

ընդլայնումը դեպի Կովկասյան լեռներ և դրանցից էլ հարավ, մինչև Արաքս գետի ավազան, Կովկասը երբեք չի եղել տարածաշրջան, այդ անունով հայտի է եղել միայն Սև ծովից Կասպից ձգվող լեռնաշղթան:

XIX դարի ռուսական նվաճումները կայսրության հարավում ներառեցին նոր տարածքներ, որոնք ենթարկվեցին վարչատարածքային բաժանումների ռուսական ավանդույթներին ու կանոններին:

1804-1813թթ.-ի ռուս-պարսկական պատերազմից հետո կնքված «24.10.1813թ. Գյուլիստանի հաշտության պայմանագրի»²⁶³ և 1826-1828թթ.-ի ռուս-պարսկական պատերազմի ռուսական հաղթանակը ամրագրող «10.02.1828 թ. Թուրքմենչայի հաշտության պայմանագրի»²⁶⁴ արդյունքում ռուսական կայսրությունը ընդլայնվեց Կովկասյան լեռնաշղթայից հարավ՝ հասնելով մինչև Արաքս և Զուր գետերի ջրբաժան և նվաճելով ներկայիս Վրաստանի, Հայաստանի, Արցախի ու Ադրբեջանի տարածքները:

Հայաստանի կովկասացման լայնածավալ գործընթացը հայեցակարգային տեսքի բերվեց ռուս համարգ, պրոֆեսոր Մ.Մ. Լիտվինովի (1844-1900թթ.) նախաձեռնությամբ: Նրա «Ռուսաստանի ծայրամասերը: Կովկաս. ռազմաաշխարհագրական ակնարկներ» գիրքը (1884 թ.) դարձավ Արաքսից հյուսիս ընկած Արևելյան Հայաստանի, Վիրքի, Շիրվանի տարածքները, դարձան Կովկասյան լեռնաշղթայից հյուսիս ընկած վարչատարածքային միավորի հարավային շարունակությունը. «Կովկասյան լեռների գլխավոր շղթան, որը հարավարևելյան կողմում ձգվում է 1372 վերստ (190 մղոն), ծովերի միջակայքում, իրենից ներկայացնում է հրաշալի միանմանություն և կիսում է Կովկասը երկու մասի՝ Հյուսիսային Կովկասի և Անդրկովկասի...»²⁶⁵:

Պատմական տեսանկյունից ոչ մի տարօրինակ բան չկա, որ Ռուսաստանն իր հայեցողությամբ է վերաձևակերպել իր կողմից նվաճված նոր տարածքների վարչատարածքային կառուցվածքը՝ ելնելով ոչ թե այդ տարածքների վրա ապրող բնիկների պատմական արդարության տեսանկյունից, այլ իր իսկ կայսրության ռազմաքաղաքական շահերից: Սակայն տարօրինակ ու անտրամաբանական է այն, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, լինելով միջազգային իրավունքի լիիրավ սուբյեկտ, չի խմբագրում իր արբետիպերը՝ ելնելով Հայաստանի ազգային շահերից և հայ ազգի պատմական հիշողություններից ու արդարության ակնկալիքներից (Տե՛ս *Զարոնեկ* №4):

Բացի բարոյահոգեբանական հանգամանքից առկա է նաև ձևախեղված պատմության առողջացման խնդիր: Գաղտնիք չէ, որ մեր թշնամիները վաղուց շրջանառում են հայերի «եկվոր» լինելու հիպոթեզը՝ Արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում փորձելով զրկել հայկական կողմին բնիկների կարգավիճակով հանդես գալու բարոյական առավելությունից: Հայկական էթնոտիպը՝ մարդաբանական տեսակը, մերձավորարևելյան է, հայերենը պատկանում է հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին, ուստի ներկայիս Հայաստանի ու Արցախի տարածքները Կովկասյան տարածաշրջանի մեջ դիտարկելը խթանում է թշնամի երկրների հակահայ քարոզչությանը: Այստեղից հարց է ծագում՝ «Ի՞նչ գործ ունի մերձավորարևելյան ազգը Կովկասում, որը կովկասցիների բնօրրանն է» (Տե՛ս *Զարոնեկ* №6):

Վերոնշյալ հայատյաց քարոզչության վտանգավոր ազդեցությունը չեզոքացնելու համար վաղուց ժամանակն է ամեն ինչ իրենց անունով կոչելը: Օր առաջ պետք է

²⁶³ http://hrono.ru/dokum/1800dok/18131012ru_per.php.

²⁶⁴ <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/FOREIGN/turkman.htm>.

²⁶⁵ Литвинов М. Окраины России. Кавказ: военно-географические очерки. Издание второе, исправленное. Дозволено цензурой С.-Петербург, 29-го марта 1884 г. СПб: Тип. Департамента уделов, 1884, 52 с.

հրաժարվել օտար պետության վարչատարածքային միավորի անվանումից, և Հայաստանը տեղորոշել հազարամյակների ընթացքում հայտնի, սակայն առժամանակ մոռացված «Հայկական լեռնաշխարհ» տեղանունով (Տե՛ս *Զարոնկ N°4*):

Հայաստանը դեռևս Հերոդոտեսի (մ.թ.ա 484 – մ.թ.ա. 425) և Պոմպոնիոս Մելայի (15-60 թթ.) (Տե՛ս *Զարոնկ N°7, N°8*) ժամանակներից մինչև 18-րդ դարի գրեթե բոլոր քարտեզներում²⁶⁶ ընկալվել է որպես Ասիայում տեղակայված մերձավորարևելյան երկիր:

ԱՄՆ Կենտրոնական հետախուզական վարչության (ԿՀՎ) «**Central Intelligence Agency**» պաշտոնական կայքում Հայաստանը նկարագրված է որպես ասիական երկիր. «Հայաստանը տեղակայված է Հարավարևմտյան Ասիայում, Թուրքիայի և Ադրբեջանի միջև: Նկատառում. Հայաստանը ինքն իրեն համարում է Եվրոպայի մաս. աշխարհաքաղաքականորեն այն կարելի է դասակարգել որպես Եվրոպայի կամ Մերձավոր Արևելքի կամ միաժամանակ երկուսի տիրույթում»²⁶⁷:

Վերոգրյալից կարելի է ենթադրել, որ մոլորության աղբյուրը Հայաստանում է, որտեղ հայերն իրենց կոչում են կովկասցի, իսկ իրենց երկիրը համարում են կովկասյան: Բոլորը ճանաչում են իրենց շրջապատող աշխարհն այնպես, ինչպես եղել է ու այնպես, ինչպես կա, իսկ Հայաստանում դեռևս շատ են հնացած, արդիականությունը կորցրած, հետադիմական, ծայրամասային, հաճախ վտանգավոր գաղափարները սնող մտքերը:

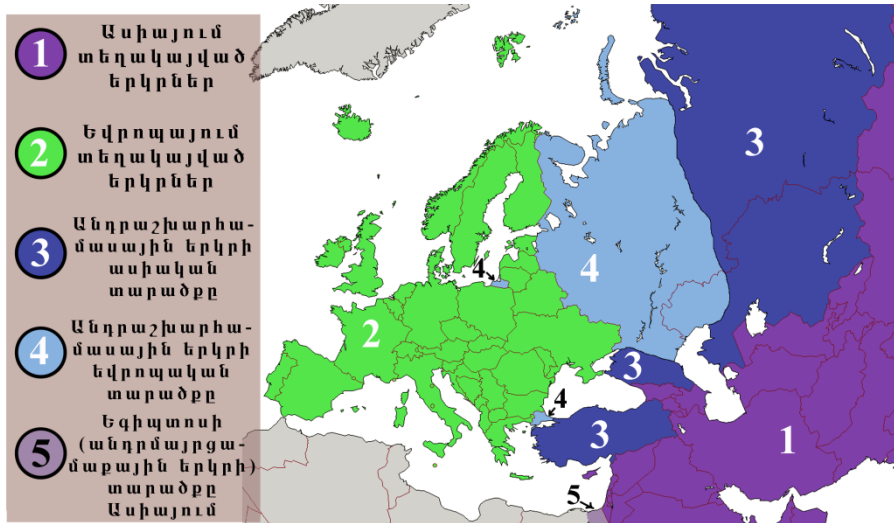
«Ճանաչիր և մեզ ճանաչելուց առաջ իմացիր, որ աշխարհի վրա արևի առաջին ծագումից ի վեր, մեր Աղվանից և Ալանների սահմանից մինչև հարավ՝ դեպի մեր Կորճկահայքը, Տորոս լեռան ստորոտից մինչև արևմուտք՝ դեպի մեծ Անտիոք, Միջերկրական ծովի ափը, այդ վայրից էլ հյուսիս, մինչև Մամաստիա, այնտեղից էլ մինչև արևմուտք, դեպի Կիլիկիա՝ մեր աշխարհը Երրորդ Հայքի, Կիլիկիայից հյուսիս, միջև Լեւո Պոնտոս ու Սև ծովի ափը, այնտեղից էլ հյուսիս-արևելք մինչև մեր Տայք աշխարհը, Տայքից էլ արևելք, մինչև մեր Աղվանք աշխարհը և ալանների դուռը: Արևմուտքում, Միջերկրական ծովի ափից և Մեծ Անտիոքից մինչև արևելք, դեպի Տավրոսյան լեռնաշղթայի վերջը, մինչև գիլանի հարևանությամբ Կասպից ծովի ափը: Հարավում Տավրոս լեռան ստորոտից մինչև հյուսիս՝ որ սուլթանիոյից արևելք է, մինչև ալանների սահմանները, և այն, որ Հարավում է փոքր փոքր, հազբակաից մինչև մեր Տայք աշխարհը, և արևմտյան կողմում մեծ Անտիոքից դեպի հյուսիս-արևմուտք, մինչև Լեւո Պոնտոս, Լեւո Պոնտոսից էլ դեպի հյուսիս-արևելք մինչև մեր Տայք աշխարհը, Տայքից էլ արևելք, մինչև ալանների սահմանը՝ Կասպից ծովի ափը, այս տիրույթում գտնվող ամբողջ աշխարհը իր բոլոր լեռներով, բլուրներով, անտառներով, ծովերով, լճերով, գետերով, աղբյուրներով, քաղաքներով, գավառներով, դաշտերով, գյուղերով, տներով, բնակատեղերով և այն ամբողջով, որ կա երկրի վրա ու ծովերի խորքում, գետերում, աղբյուրներում, բնության մեջ գոյություն ունեցող, մարդկանցով և անասուն կենդանիներով, գազաններով, սողուններով, թռչուններով և ամբողջ երկրի կենդանիներով և անտառի բերքով կար և մնում է Հայաստան անունով երկիր, որտեղ բնակվում են Հայի բնությամբ մարդիկ: Հայոց երկրի երեսին և ծովերի խորքում գոյություն ունեցող անասուն կենդանիները միասնաբար հանդիսանում են ՀԱՅ ԱԶԳԻ ժառանգությունը, երկրից ոչ ավելին ոչ էլ գեթ մեկ քայլ պակաս: Պահպանեցի տունը հայոց համաձայն Հայաստանի օրենքների մինչև հավիտյան»²⁶⁸:

«Որոգայթ փառաց» (1773)
Շահամիր Շահամիրյան (1723-1798)

266

David Rumsey map collection. Cartography associates.

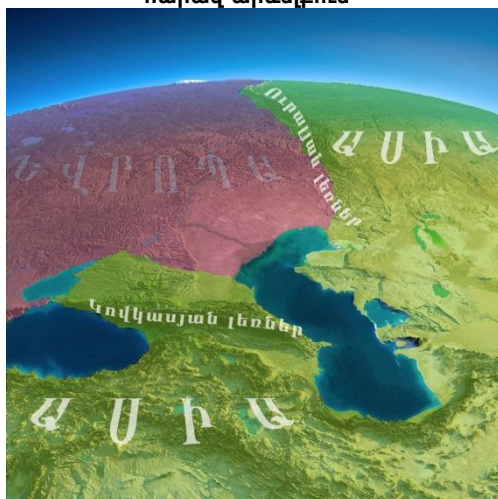
<https://www.davidrumsey.com/view/atlas#world-atlases-1570-1800>.267 <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/276.html>.268 <http://www.digilib.am/book/195/199/2611/?siteMapItem=authors&lang=en>.

Քարտեզ N°1**Քարտեզ N°2**

	Ա Ստրալենբերգի սահման, որը կիրառվում է միջազգային աշխարհագրական միության կողմից Ուրալյան լեռնաշղթայով Էմբա գետ, այնուհետև Կասպից ծովով-Կուլմա-Մանիչյան ցածրություն (Կուլմա, Մանիչ և Ներբին Դոն գետեր)
	Բ Ուրալյան լեռնաշղթայով Ուրալ գետ
	Գ Յուգորյան Նեղուցի հրվանդանով Պայ-Յոյ լեռներ, այնուհետև Ուրալյան լեռնաշղթայով Ուրալ գետ
	Դ Ուրալյան լեռնաշղթայով դեպի Ղազախստանի պետական սահման, մինչև Կասպիցի ջրամբար
	Ե Կովկասյան լեռնաշղթայի հյուսիսային ստորոտ
	Զ Մեծ Կովկասյան լեռնաշղթայի ջրբաժանի գիծ (ժամանակակից հիմնական բնորոշում)
	Է Կովկասյան լեռնաշղթայի հարավային ստորոտ
	Ը Ռիոն և Զուր գետերի հոսանքով
	Թ Փոքր Կովկասի լեռնաշղթայով մինչև Զուր և Արաքս գետեր
	Ժ ՍՍՀՄ նախկին սահման

Քարտեզ N³

**Եվրոպա և Ասիա աշխարհամասերի
Ժամանակակից սահմանները արևելքում և
հարավ-արևելքում**

**ՌԴ Զյուլիսկովկասյան
դաշնային շրջան**

Քարտեզ N⁴

Հայկական Լեռնաշխարհ

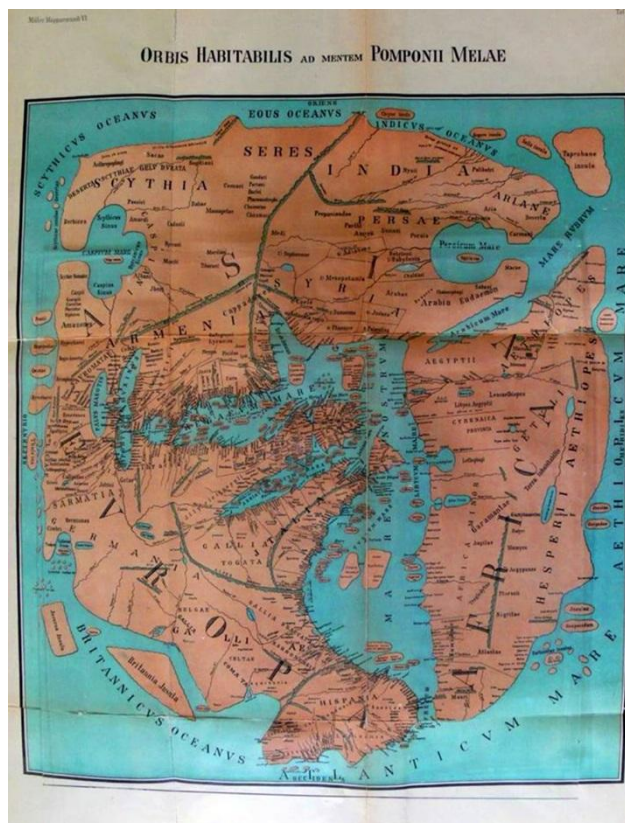
Հայերը ըստ «Աշխարհացոյց»-ի

Պատմական փաստերի ներգալիտման օրինակ

Աշխարհը ըստ Հերոդոտեսի (մ.թ.ա. 450)

Պոմպոնիոս Մելայի հին աշխարհի քարտեզը

LIVING SPACE: ARMENIAN GEOGRAPHICAL POLICY AND MATTERS OF TERRITORIAL GOOD GOVERNANCE

GURGEN SIMONYAN

*Institute of Philosophy and Law of NAS RA,
PhD in Political Sciences,
Yerevan, Republic of Armenia*

The purpose of the article is to substantiate the value and symbolic connection of political institutions with the living space of the nation. Nations, acting from a position of strength, have constantly forced others to accept their own perceptions of geography. Independent nations attached themselves to geographic and physical phenomena subject to such symbols (names, signs, myths) that forever affirmed both the cultural and the political and legal belonging of these spaces to civilizations claiming them.

Our task is to present the problem not as a subject of a historical, scientific-research debate, but as one of the instruments of self-identification of a competitive nation.

In the course of the study, both historical-comparative and semantic methods of analysis were applied.

The study concluded that it is completely natural that different civilizations have different, often conflicting, relations that are tangential to the same geographical space. Competitive is the community that, in the context of historical justice, is able to edit past events and adjust the concepts, which underlie their civilizational identity.

The foregoing provides an opportunity for a developing and competitive nation, due to historical facts and hard work of civil society, to deny other epics about these spaces proposed by others, depriving them of rational, historical and legal foundations and forming legitimate claims in relation to these physical, mental and virtual spaces.

Key words: *Living space, strategy, interests, message, security, self-government, ideology, communication, classification, center.*

ЖИЗНЕННОЕ ПРОСТРАНСТВО: ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА АРМЕНИИ И ВОПРОСЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ТЕРРИТОРИЕЙ

ГУРГЕН СИМОНЯН

*Институт философии, социологии и права НАН РА,
кандидат политических наук,
г.Ереван, Республика Армения*

Цель статьи – обосновать ценностную и символическую связь политических институтов с жизненным пространством нации. Нации, выступая с позиции силы, постоянно принуждали других принимать собственное восприятие географии. Свободные нации придавали подвластным себе географическим, физическим явлениям такие символы (наименования, знаки, мифы), которые навсегда утверждали как культурную, так и политико-правовую принадлежность этих пространств соответствующим цивилизациям.

Наша задача – представить проблему не в качестве предмета исторического, научно-исследовательского спора, а как один из инструментов самоидентификации конкурентоспособной нации.

В ходе исследования были применены как историко-сравнительные, так и семантические методы анализа.

В результате исследования мы пришли к выводу о закономерности того, что разные цивилизации имеют разные, часто взаимоисключающие подходы к одному и тому же географическому пространству. Конкурентоспособно то сообщество, которое в контексте исторической справедливости в состоянии редактировать прошедшие события и корректировать понятия, которые лежат в основе их цивилизационной идентичности.

Вышесказанное предоставляет возможность развивающейся и конкурентоспособной нации, благодаря историческим фактам и упорным трудам гражданского общества, отрицать предложенные другими мифы об этих пространствах, лишая их рациональных, историко-правовых основ и формируя легитимные притязания по отношению к этим физическим, ментальным и виртуальным пространствам.

Ключевые слова: *жизненное пространство, стратегия, интересы, послание, безопасность, самоуправление, идеология, коммуникация, классификация, центр.*